

Co, gdzie, i jak **czyli**

**P r z e w o d n i k** □

**O s o b y** □ **N i e p e ł n o s p r a w n e j**

**Zapraszamy!!!**

**Wybierz interesujący Cię  
temat:**

**- INSTYTUCJE ŚWIADCZĄCE**  
**POMOC**  
**NIEPEŁNOSPRAWNYM**

# **- ORZEKANIE O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI**

## **- RENTA SOCJALNA A RENTA "WYPRACOWANA"**

## **- ULGI I UPRAWNIENIA PRZYSŁUGUJĄCE NIEPEŁNOSPRAWNYM**

# **- AKTY PRAWNE**

## **- LITERATURA**

# **PORUSZAJĄCA TEMATYKĘ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI**

# INSTYTUCJE ŚWIADCZĄCE POMOC NIEPEŁNOSPRAWNYM:

W Polsce wyróżniamy co najmniej kilka instytucji posiadających w swoich

zadaniach pomoc osobom niepełnosprawnym. Działają one na szczeblu rządowych, samorządowym oraz w ramach tzw. trzeciego sektora(organizacje pozarządowe- ang. non-governmental organization, NGO)

Wśród nich najpopularniejszy jest jednak Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Jednakże

poza nim pomocy możemy szukać w Ośrodkach Pomocy Społecznej, Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie, a także Powiatowych Urzędach Pracy.

**- Państwowy Fundusz  
Rehabilitacji Osób  
niepełnosprawnych(PFRON)**

**- Ośrodki Pomocy Społecznej**

# i Centra Pomocy Rodzinie

- Powiatowe Urzędy Pracy i  
inne podmioty zaangażowane  
w rehabilitację zawodową

**Państwowy Fundusz  
Rehabilitacji Osób  
niepełnosprawnych(PFRON)  
:**



**Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób niepełnosprawnych(PFRON)** powstał w roku 1991. Jest główną instytucją realizującą programy skierowane do osób niepełnosprawnych w Polsce, wspiera pracodawców zatrudniających niepełnosprawnych pracowników, zaś do jego partnerów zaliczamy organizacje pozarządowe i samorządy. Jego rola jako centralnej instytucji systemu sprowadza się do gromadzenia oraz redystrybucji środków

pochozących w znaczniej mierze z wpłat pracodawców nie spełniających wymogu zatrudnienia ustawowego procentu mniej sprawnych pracowników do beneficjentów najróżniejszych programów celowych, w ramach, których to realizowane są zadania określone ustawą.

Do głównych programów skierowanych do samych niepełnosprawnych możemy

zaliczyć:

- **„Komputer dla Homera”**-

program, ramach którego osoby z dysfunkcją narządu wzroku mogą uzyskać pomoc finansową na zakup sprzęty komputerowego i elektronicznego wraz z oprogramowaniem oraz urządzeń brajlowskich

- **„Pegaz 2010”**- program, w ramach, którego wyróżniamy 5 obszarów:

A- pomoc w zakupie i montażu

oprzyrządowania do samochodu

B- pomoc w zakupie sprzętu

komputerowego wraz z  
oprogramowaniem

C- pomoc w zakupie wózka  
inwalidzkiego o napędzie  
elektrycznym

D- pomoc w utrzymaniu  
sprawności technicznej  
posiadanego wózka  
inwalidzkiego o napędzie  
elektrycznym

E- pomoc w uzyskaniu prawa  
jazdy kategorii B

- „**Student II**”- dofinansowanie  
kosztów nauki

- „**Powódź 2010**” - pomoc  
osobom niepełnosprawnym

# poszkodowanym w wyniku skutków powodzi

Wnioski w ramach w/w programów składane są w terminach ogłoszonych przez Fundusz i podanych do publicznej wiadomości.

Wszelkich informacji oraz formularzy wniosków należy szukać na stronie funduszu: [ww  
w.pfron.org.pl](http://ww.w.pfron.org.pl)

bądź w oddziałach.

**Adresy wszystkich oddziałów  
wraz z nr telefonów znajdziemy  
[TUTAJ](#).**

Tak jak już wspomnieliśmy  
PFRON kieruje swoje programy  
m.in. do organizacji  
pozarządowych, pracodawców  
zatrudniających  
niepełnosprawnych oraz

## samorządów w ramach następujących programów:

- *Dofinansowanie do oprocentowania kredytów bankowych dla zpch;*
- *Refundacja dodatkowych kosztów zatrudnienia osób niepełnosprawnych*
- *Finansowania badań, ekspertyz i analiz dotyczących rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych;*
- *Ośrodki Informacji dla Osób Niepełnosprawnych;*
- *Partner III- program skierowany*

*do organizacji pozarządowych*

- *Pitagoras 2010- program skierowany do uczelni i szkół policealnych*
- *Program wsparcia inicjatyw na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych*
- *Program wsparcia międzynarodowych imprez sportowych dla osób niepełnosprawnych*
- *Program wyrównywania różnic między regionami II*
- *Trener pracy*
- *Wczesna pomoc dziecku niepełnosprawnemu*



Należy także zaznaczyć, iż PFRON jest uważany za główny podmiot pozyskujący środki z Unii Europejskiej na wspieranie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w ramach EFS I EQUAL.

# Ośrodki Pomocy Społecznej i Centra Pomocy Rodzinie:

Ośrodki Pomocy Społecznej(OPS) i Centra Pomocy Rodzinie(CPR) to instytucje bardzo do siebie zbliżone. Główną różnicą jest to, iż OPS-y działają na poziomie gminy, zaś CPR na poziomie powiatu. W ich strukturach organizacyjnych funkcjonują

specjalnie wyodrębnione działy specjalizujące się we wsparciu osób niepełnosprawnych poprzez świadczenie pomocy pieniężnej, rzeczowej i usługowej. Poza pomocą jaką instytucje te świadczą każdemu obywatelowi, który znalazł się w trudnej sytuacji życiowej niepełnosprawni mogą liczyć na dodatkową pomoc, której głównym celem jest zmniejszenie skutków niepełno-sprawności(działania finansowane przez PFRON):

- ***dofinansowanie uczestnictwa***

***w turnusach rehabilitacyjnych osób mniej sprawnych i ich opiekunów*** - osoba niepełnosprawna składa wniosek bądź w OPS bądź CPR, po upływie 30 dni od złożenia wniosku podmioty te podejmują decyzje o przyznaniu bądź nie dofinansowania o czym powinniśmy zostać poinformowani na piśmie, następnie sami wybieramy odpowiedni dla naszej dysfunkcji i interesujący nas turnus rehabilitacyjny. Kwoty dofinansowania uzależnione są

od stopnia niepełnosprawności.

- **likwidacja barier architektonicznych, urbanistycznych, w komunikowaniu się i technicznych** (np.

dostosowanie mieszkań, zakup sprzętu komputerowego itp)

- **zaopatrzenie osób**

**niepełnosprawnych w sprzęt rehabilitacyjny** (wysokość

dofinansowania stanowi 60 %

kosztów sprzętu, przy czym

maksymalne dofinansowanie nie może przekroczyć równowartości pięciokrotnego przeciętnego

wynagrodzenia)

,

***przedmioty ortopedyczne i  
środki pomocnicze***

***• dofinansowanie kosztów  
rehabilitacji dzieci i młodzieży***

***• zapewnienie osobom  
niepełnosprawnym pełnego  
uczestnictwa w sporcie,***

***kulturze, rekreacji oraz  
turystyce przez osoby,***

***• dofinansowanie kosztów  
tworzenia i działania***

***Warsztatów Terapii Zajęciowej  
skierowanych do osób z  
niepełnosprawnością***

# *intelektualną.*



Ośrodki Pomocy Społecznej poza wymienionymi wyżej działaniami wspiera niepełnosprawnych poprzez realizowanie pomocy pieniężnej i rzeczowej.

## **Wśród świadczeń**

# wyróżniamy: □

## \* pieniężnych

- □ *zasitek stały*, który przysługuje pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej bądź osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy, której dochód jest niższy odpowiednio od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej bądź od



kryterium dochodowego na osobę w rodzinie(DZ. U. 2004r nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 37 ust 1),

- □ „*zasitek okresowy* przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej oraz

rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny”( Cyt. DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 38 ust 1)

- □ „*zasilek celowy* może być przyznany w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom niemającym dochodu oraz

możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne”. „W szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie albo rodzinie o dochodach przekraczających kryterium dochodowe może być przyznany specjalny zasiłek celowy(...)”(Cyt. DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 39 ust 2-3, art. 41)

- *□ pomoc na ekonomiczne*

*usamodzielnienie* - udzielana jest w formie pieniężnej (zasilek celowy jednorazowy lub nieoprocentowana pożyczka) oraz w postaci rzeczowej (udostępnienie różnych narzędzi pracy niezbędnych do stworzenia własnego miejsca pracy lub przyrządów ułatwiających wykonywanie swoich obowiązków pracownikom niepełnosprawnym) (DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 43 ust. 1, ust 2, ust. 5).

## \* niepieniężnych:

- *składki na ubezpieczenie społeczne (emerytalne i rentowe)* opłacane osobom zmuszonym do rezygnacji z zatrudnienia, spowodowanej koniecznością bezpośredniej i samodzielnej opieki nad członkiem rodziny lub osobno mieszkającymi rodzicami lub rodzeństwem. Dochód na osobę w takiej rodzinie nie może przekroczyć 150% kwoty kryterium dochodowego na osobę w rodzinie, zaś osoba sprawująca opiekę nie może być

zobowiązana do opłaty składek emerytalnych i rentowych na podstawie innych tytułów lub nie otrzymuje świadczeń emerytalnych i rentowych.

Opłacanie składek obejmuje także okres sprawowania takiej opieki na bezpłatnym urlopie (DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 42 ust. 1),

- *składki na ubezpieczenie zdrowotne* opłacane osobom bezdomnym objętym indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności na zasadach określonych w

przepisach o powszechnym ubezpieczeniu w NFZ(DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 49 ust 8),

- *pomoc rzeczową* - zapewnienie odzieży i obuwia, schronienia w noclego-wniach, schroniskach lub innego typu miejscach oraz zapewnienie jednego gorącego posiłku w ciągu dnia(pomoc doraźna lub okresowa)(DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 48),

- *pracę socjalną* czyli „działalność zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we

wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi”.

„Praca socjalna prowadzona jest z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej oraz ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności”(Cyt. DZ.



U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 6 pkt 12, art. 45),

- „*poradnictwo specjalistyczne w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne* , jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód”(Cyt. DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 46 ust 1),

- „*interwencja kryzysowa* stanowi zespół interdyscyplinarnych

działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w

zależności od potrzeb -  
poradnictwa socjalnego lub  
prawnego, w sytuacjach  
uzasadnionych - schronienia do 3  
miesiący”(Cyt. DZ. U. 2004 nr 64  
poz. 593, z późn zm., art. 47 ust  
1-3),

- *usługi opiekuńcze lub specjalistyczne usługi opiekuńcze* przyznane są osobom, które z powodów zdrowotnych wymagają pomocy innych osób, a są jej pozbawieni, także z powodu niemożności zapewnienia takiej pomocy przez rodzinę lub inne osoby. Usługi opiekuńcze

obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną oraz pielęgnacyjną, a także zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są zaś dostosowane do szczególnych dla danego stanu zdrowia potrzeb i świadczone przez osoby o odpowiednim specjalistycznym przygotowaniu zawodowym(DZ. U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn zm., art. 50 ust 1-4),

- *korzystanie z usług Domu*

## *Pomocy Społecznej,*

- *pobyt w mieszkaniu*

*chronionym-* przysługujący

„osobie, która ze względu na

trudną sytuację życiową, wiek,

niepełnosprawność lub chorobę

potrzebuje wsparcia w

funkcjonowaniu w codziennym

życiu, ale nie wymaga usług w

zakresie świadczonym przez

jednostkę całodobowej opieki, w

szczególności osobie z

zaburzeniami psychicznymi,

osobie opuszczającej rodzinę

zastępczą, całodobową placówkę

opiekuńczo-wychowawczą,

młodzieżowy ośrodek  
wychowawczy, zakład dla  
nieletnich, uchodźcy”(Cyt. DZ. U.  
2004 nr 64 poz. 593, z późn zm.,  
art. 53 ust 1).

Ponadto rodziny, którym  
przysługuje zasiłek rodzinny i  
posiadają dziecko  
niepełnosprawne mogą liczyć na  
dodatek do zasiłku rodzinnego z  
tytułu kształcenia i rehabilitacji

dziecka niepełnosprawnego oraz świadczenia opiekuńcze tj. świadczenie pielęgnacyjne oraz zasiłek pielęgnacyjny.

**„Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w związku z koniecznością opieki nad dzieckiem przysługuje matce lub ojcu dziecka albo opiekunowi faktycznemu dziecka, jeżeli nie podejmuje lub rezygnuje z zatrudnienia lub innej pracy**

zarobkowej w celu sprawowania opieki nad dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału, na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, albo orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności”( Cyt. DZ. U. 2003 nr 228 poz.



2255, z późn. zm., art. 17 ust 1) .

**„Zasitek pielęgnacyjny**

przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia osobie niepełnosprawnej opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji”(Cyt. DZ. U. 2003 nr 228 poz. 2255, z późn. zm., art. 16 ust 1) .

**Adresy poszczególnych  
jednostek organizacyjnych  
pomocy społecznej znajdziemy  
[TUTAJ](#)**

# **Powiatowe Urzędy Pracy i inne podmioty zaangażowane w rehabilitację zawodową:**

**Powiatowe Urzędy Pracy to instytucje, których zadania wobec osób niepełnosprawnych koncentrują się na rehabilitacji**

zawodowej.

W przypadku tej instytucji  
możemy liczyć na:

- 1) Pośrednictwo pracy
- 2) Poradnictwo zawodowe
- 3) Szkolenia

Osoby niepełnosprawne, które nie pobierają renty mogą zostać zarejestrowane jako osoby bezrobotne, renciści zaś jedynie jako osoby poszukujące pracy.

# W przypadku poszukiwania zatrudnienia warto też poszukać pomocy w:

## 1) ***Polskiej Organizacji Pracodawców Osób***

***Niepełnosprawnych*** h- która to skupia pracodawców, dla których zatrudnienie niepełnosprawnego to nie tylko same problemy.

Każdy może tam wypełnić krótką ankietę dotyczącą swojej osoby i zostawić swoje dokumenty

aplikacyjne.

Więcej na ich stronie

internetowej: [www.popon.pl](http://www.popon.pl)

## **2) Miejski Ośrodek Zatrudnia i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych -**

funkcjonujący w ramach Urzędu Miasta, powołany w celu rehabilitacji zawodowej w tym: szkoleń zawodowych i udzielania pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej dla

osób niepełnosprawnych. Zakres działań wrocławskiego ośrodka znajduje się

[TUTAJ](#)

oraz na portalu: [www.bezbarier.pl](http://www.bezbarier.pl), który także pośredniczy w poszukiwaniu pracy dla osób niepełnosprawnych.

# ORZEKANIE O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI:

**W Polsce wyróżniamy dwa  
systemy orzekania o  
niepełnosprawności:**

***- dla celów pozarentowych-  
dokonywane przez Powiatowe  
Zespoły do Spraw Orzekania o***



## ***Niepełnosprawności***

Organy te orzekają o niepełnosprawności w przypadku dzieci do 16 roku życia, zaś w przypadku osób powyżej 16 roku życia o stopniu niepełnosprawności, a dokładniej o przyznaniu znacznego, umiarkowanego bądź lekkiego stopnia niepełnosprawności. Powiatowe Zespoły do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności to organy pierwszej instancji, co oznacza, że od ich decyzji przysługuje nam w ciągu 14 dni od otrzymania orzeczenia

# odwołanie do Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności<sup>81</sup>.

Posiadanie takiego orzeczenia uprawnia nas do wielu ulg (np. w przejazdach PKS, PKP, ulgi podatkowej, zwolnień z opłat radiowotelewizyjnych) i uprawnień (karta parkingowa, możliwość ubiegania się o świadczenia z pomocy społecznej, korzystania z turnusów rehabilitacyjnych czy Warsztatów Terapii Zajęciowej, dodatkowe urlopy czy przerwy w

pracy).

Ulgi te i uprawnienia szerzej zostały opisane w kolejnym podpunkcie niniejszego przewodnika.

Adresy Powiatowych Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności znajdziemy [TUTAJ](#)

***- dla celów rentowych-  
dokonywane przez komisje  
Zakładu Ubezpieczeń  
Społecznych(ewentualnie  
komisje KRUS w przypadku***

## ***rolników lub MON i MSWiA w przypadku służb mundurowych)***

W przypadku tych komisji możemy uzyskać jeden z 3 typów orzeczeń:

- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy oraz samodzielnej egzystencji,
- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy
- orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy.

**Pamiętaj! Zapis o niezdolności do pracy nie zabiera Ci**

## **możliwości podjęcia pracy.**

Jest to bardzo mylące stwierdzenie zarówno dla samych osób niepełnosprawnych jak i pracodawców. Możesz pracować i pobierać rentę, do której masz prawo dorobić do określonego pułapu. Więcej na ten temat przeczytasz w następnym punkcie przewodnika.

Jeżeli uważasz, iż decyzja wydana przez lekarza orzecznika jest niesprawiedliwa zawsze możesz się odwołać, w pierwszej kolejności do komisji lekarskiej

# ZUS.

Jeżeli jednak nadal nie jesteśmy zadowoleni z decyzji drugiej instancji, czyli decyzji tej komisji oraz Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w dalszej kolejności możemy się jeszcze odwołać do Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych(III instancji).

# RENTA SOCJALNA A RENTA "WYPRACOWANA":

**Renta socjalna** jest przyznawana osobie pełnoletniej, której niepełnosprawność istnieje od dzieciństwa lub powstała przed ukończeniem przez tą osobę 18 roku życia lub też 25 roku życia w przypadku osób

kontynuujących naukę w szkole lub na uczelni wyższej, a także jeśli uszczerbek na zdrowiu powstał w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej.

Renta ta jest przyznawana i wypłacana przez odpowiednią jednostkę organizacyjną Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (KRUS, MON, MSWiA).



Renta ta jest wypłacana w jednakowej wysokości dla wszystkich uprawnionych i wynosi ona 84% kwoty najniższej renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy.

Musimy jednak pamiętać, iż renta ta ulega zawieszeniu, jeśli uzyskamy przychód w wysokości przekraczającej 30%

przeciętnego miesięcznego  
wynagrodzenia za kwartał  
kalendarzowy ostatnio  
ogłoszonego przez Prezesa GUS  
dla celów emerytalnych.

Uwaga!

**06.10.2011r. Prezydent RP  
podpisał nowelizację do renty  
socjalnej podnoszącą od**

**stycznia 2012r. kryterium dochodowe z 30% do 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia. W ten sposób renciści socjalni będą mogli zarobić więcej niż do chwili obecnej.**

Wysokość renty socjalnej oraz wysokości progów przychodowych obligujących nas do jej zawieszenia znajdziemy [I UTAJ](#)

Więcej o rencie socjalnej na stronie: [www.zus.pl](http://www.zus.pl)

Renta określona przeze mnie mianem „**wypracowanej**” to **renta z tytułu niezdolności do pracy** przyznawana i wypłacana przez jednostki

organizacyjne ZUS-u(KRUS-u, MON lub MSWiA). Renta ta przyznawana jest na stałe, bądź na określony czas osobom ubezpieczonym, które stały się niezdolne do praca i jednocześnie mogą wylegitymować się wymaganym okresem ubezpieczenia składkowym i nieskładkowym.

Więcej na temat stażu wymaganego do otrzymania renty, jego zależności z wiekiem, w którym niepełnosprawność powstała oraz sposobu ustalania

jej wysokości przeczytasz [TUTAJ](#). Na stronie tej znajdziemy także wzory wniosków o przyznanie tej renty.

Musimy pamiętać, że do renty tej także możemy dorobić. Rentę ta ulega jednak zmniejszeniu, gdy nasz przychód przekroczy 70% przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego za kwartał kalendarzowy i zawieszeniu gdy przekroczy on 130% przeciętnego wynagrodzenia.

Aktualne gwarantowane

wysokości rent oraz progi powodujące zmniejszenie lub zawieszenie renty znajdziemy [I UTAJ](#)

Jeśli Twoja niepełnosprawność spowodowała, że nie masz możliwości kontynuowania pracy w swoim zawodzie warto starać się także o rentę szkoleniową. Jednak aby ją uzyskać konieczne jest orzeczenie komisji o konieczności podjęcia przez Ciebie przekwalifikowania. Choć renta ta wypłacana jest średnio

przez 6 miesięcy występuje  
możliwość przedłużenia lub  
skrócenie jej wypłaty. Więcej  
szczegółów na stronie:

[www.zus.pl](http://www.zus.pl)

**ULGI I UPRAWNIENIA  
PRZYSŁUGUJĄCE  
NIEPEŁNOSPRAWNYM:**



# 1. Ulgi na przejazdy środkami publicznego transportu zbiorowego(PKP, PKS)

## 2. Ulgi w komunikacji miejskiej

### 3. Karta parkingowa

### 4. Karta uprawniająca do bezpłatnego parkowania

## **5. Ulgi podatkowe**

## **6. Pomoc pocztowa**

## **7. Ulga radiowo-telewizyjna**

## **8. Ulgowe wejścia do teatru, muzeum**

# 9. Uprawnienia niepełnosprawnych pracowników

## 1. Ulgi na przejazdy środkami publicznego transportu zbiorowego(PKP, PKS):

Osoby niezdolne do  
samodzielnej egzystencji mają

prawo do ulgi:

- na przejazdy pociągiem osobowym transportu

zbiorowego- 49% ulgi

- na przejazdy pociągiem innym niż osobowy transportu

zbiorowego- 37% ulgi

- na przejazdy autobusem w komunikacji zwykłej - 49% ulgi

- na przejazdy autobusem w komunikacji innej niż zwykła-37%

Osobom niewidomym, wobec których nie została orzeczona niezdolność do samodzielnej egzystencji przysługuje zniżka 37% na przejazdy środkami

publicznego transportu  
zbiorowego kolejowego oraz  
autobusowego(Dz. U. z 2002 r.,  
Nr 175, poz. 1440 z późn. zm.,  
art. 4)

Opiekunowie osób niewidomych  
oraz osób, wobec których została  
orzeczona niezdolność do  
samodzielnej egzystencji mają  
prawo do podróży publiczną  
koleją i autobusem z ulgą na  
bilet 95%(Dz. U. z 2002 r., Nr  
175, poz. 1440 z późn. zm., art. 2  
ust 3)

„Do ulgi 78% przy przejazdach środkami publicznego transportu zbiorowego kolejowego oraz autobusowego są uprawnione następujące osoby:

- 1) dzieci i młodzież dotknięte inwalidztwem lub niepełnosprawne – na podstawie biletów jednorazowych lub miesięcznych imiennych;
- 2) jedno z rodziców lub opiekun dzieci i młodzieży dotkniętych inwalidztwem lub niepełnosprawnych – na podstawie biletów jednorazowych.

Uprawnienie to obejmuje wyłącznie przejazd z miejsca zamieszkania lub miejsca pobytu do przedszkola, szkoły, szkoły wyższej, placówki opiekuńczo wychowawczej, placówki oświatowo-wychowawczej, specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, specjalnego ośrodka wychowawczego, ośrodka umożliwiającego dzieciom i młodzieży spełnianie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, ośrodka

rehabilitacyjno-wychowawczego,  
domu pomocy społecznej,  
ośrodka wsparcia, zakładu opieki  
zdrowotnej, poradni  
psychologiczno pedagogicznej,  
w tym poradni specjalistycznej, a  
także na turnus rehabilitacyjny– i  
z powrotem”(Cyt. Dz. U. z 2002  
r., Nr 175, poz. 1440 z późn.  
zm., art. 2 ust 5)

„Do dwóch przejazdów w ciągu  
roku z ulgą 37% przy  
przejazdach środkami  
publicznego  
transportu zbiorowego



kolejowego w pociągach osobowych, pospiesznych i ekspresowych uprawnieni są emerycy i renciści oraz ich współmałżonkowie, na których pobierane są zasiłki rodzinne”(Cyt. Dz. U. z 2002 r., Nr 175, poz. 1440 z późn. zm., art. 3)

## **UWAGA:**

Wszystkie opisane powyżej ulgi na podróże koleją przysługują na przejazdy pociągami określonej kategorii i jedynie w 2 klasie. Nie skorzystamy z nich więc

decydując się na pociąg EuroCity i InterCity oraz komunikację autobusową ekspresową.

## **2. Ulgi w komunikacji miejskiej:**

W zakresie ulg przysługujących niepełnosprawnym na przejazdy komunikacją miejską dokładne informacje określone są w formie uchwał podjętych przez administrację poszczególnych miast. We Wrocławiu zgodnie z uchwałą nr VIII/275/99 Rady

Miejskiej Wrocławia wygląda to w sposób następujący.

Bezpłatne przyjazdy przysługują  
:

- „dzieciom niepełnosprawnym i młodzieży niepełnosprawnej oraz uczniom posiadającym orzeczenie publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia

specjalnego, posługującym się  
legitymacją w kolorze żółtym o  
sygnaturze MEN-II/182/2  
uczącym się w szkołach i  
placówkach określonych w  
ustawie o systemie oświaty oraz  
osobom opiekującym się nimi w  
czasie przejazdu lub  
podróżujące po nie albo po ich  
odwiezieniu do szkoły, zakładu  
opieki zdrowotnej, ośrodka  
rehabilitacji, innej placówki  
szkolnej lub ochrony zdrowia;

- osobom o znacznym stopniu niepełnosprawności, w tym osobom głuchym, głuchoniemym, osobom całkowicie niezdolnym do pracy i samodzielnej egzystencji, dzieciom w wieku do lat 16, na które przysługuje zasiłek pielęgnacyjny oraz ich opiekunom”

- osobom niewidomym i ociemniałym oraz ich przewodnikom”

Pozostali nie wymienieni wyżej renciści mają prawo do przejazdów ulgowych. Uprawnienia te przysługują na wszystkich typach linii.

### **3. Karta parkingowa:**

Posiadacz takiej karty jest uprawniony do parkowania „na kopercie” czyli specjalnie wyodrębnionych miejscach dla

osób niepełnosprawnych.

Ponadto karta ta zwalnia nas z obowiązku stosowania kilku poniższych znaków drogowych:

- "zakaz ruchu w obu kierunkach" (B-1),
- "zakaz wjazdu pojazdów silnikowych, z wyjątkiem motocykli jednośladowych" (B-3),
- "zakaz wjazdu autobusów" (B-3a),
- "zakaz wjazdu motocykli" (B-4),
- "zakaz wjazdu

- motorowerów" (B-10),
- "zakaz postoju" (B-35)
  - "zakaz postoju w dni nieparzyste" (B-37),
  - "zakaz postoju w dni parzyste" (B-38),
  - "strefa ograniczonego postoju" (B-39)

Uprawnienie to przysługuje zarówno w przypadku prowadzenia samochodu przez osobę niepełnosprawna, jak i w przypadku gdy jest ona



przewożona.

**Uwaga!** Karta ta obecnie wydawana jest jedynie na podstawie orzeczenia wydanego przez Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności. Nie honorowane są już orzeczenia wydane przez inne komisje (ZUS, MON, MSWiA).

Więcej informacji o karcie oraz

wzór wrocławskiego wniosku do pobrania znajdziesz [TUTAJ.](#)

## 4. Karta uprawniająca do bezpłatnego parkowania:

W niektórych miastach w celu ułatwienia niepełnosprawnym

kierowcom zaparkowania wprowadzona jest specjalna karta. W wielu z nich nazywana jest „Kartą N+”, we Wrocławiu zaś funkcjonuje pod nazwą „Identyfikator 0- identyfikator dla osób niepełnosprawnych”.

Niepełnosprawny kierowca będący posiadaczem takiej karty uprawniony jest do bezpłatnego parkowania w wybranych strefach.

Więcej informacji dla  
mieszkańców Wrocławia  
znajdziesz [TUTAJ.](#)

## 5. Ulgi podatkowe:

[- Ulga rehabilitacyjna](#)

# **- Ulga prorodzinna na niepełnosprawne dziecko**

**Ulga rehabilitacyjna:**

**Ulga rehabilitacyjna jest  
jedynym w Polsce sposobem**

# **zrekompensowania osobom legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności dodatkowych wydatków na cele rehabilitacyjne oraz wydatki związane z ułatwieniem wykonywania czynności życiowych.**

Przysługuje ona zarówno osobom niepełnosprawnym jak i osobom na utrzymaniu których są osoby mniej sprawne(współmałżonek, dzieci własne i przysposobione, dzieci obce przyjęte na wychowanie,

pasierbowie, rodzice, rodzice  
współmałżonka, rodzeństwo,  
ojczym, macocha, zięciowie i  
synowe – jeżeli w roku  
podatkowym dochody tych osób  
niepełnosprawnych nie  
przekraczają kwoty 9 120 zł.-art.  
26 ust 7e, Dz.U. 2010 nr 51 poz.  
307).

**Do wydatków o których mowa  
wyżej zaliczamy te poniesione  
na(cyt art. 26 ust 7a):**

1) „adaptację i wyposażenie  
mieszkań oraz budynków  
mieszkalnych stosownie do  
potrzeb wynikających z

niepełnosprawności;

2) przystosowanie pojazdów mechanicznych do potrzeb

wynikających z

niepełnosprawności;

3) zakup i naprawę

indywidualnego sprzętu,

urządzeń i narzędzi technicznych

niezbędnych w rehabilitacji oraz

ułatwiających wykonywanie

czynności życiowych, stosownie

do potrzeb wynikających z

niepełnosprawności, z wyjątkiem

sprzętu gospodarstwa

domowego;

4) zakup wydawnictw i



materiałów (pomocy)  
szkoleniowych, stosownie do  
potrzeb wynikających z  
niepełnosprawności;  
5) odpłatność za pobyt na  
turnusie rehabilitacyjnym;  
6) odpłatność za pobyt na  
leczeniu w zakładzie lecznictwa  
uzdrowiskowego, za pobyt w  
zakładzie rehabilitacji leczniczej,  
zakładach  
opiekuńczo-leczniczych i  
pielęgnacyjno opiekuńczych oraz  
odpłatność za zabiegi  
rehabilitacyjne;  
7) opłacenie przewodników osób

niewidomych I lub II grupy inwalidztwa oraz osób z niepełnosprawnością narządu ruchu zaliczonych do I grupy inwalidztwa, w kwocie nieprzekraczającej w roku podatkowym 2 280 zł;

8) utrzymanie przez osoby niewidome, o których mowa w pkt 7, psa przewodnika

– w wysokości nieprzekraczającej w roku podatkowym kwoty określonej w pkt 7;

9) opiekę pielęgniarstwa w domu nad osobą niepełnosprawną w okresie przewlekłej

choroby uniemożliwiającej poruszanie się oraz usługi opiekuńcze świadczone dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do I grupy inwalidztwa;

10) opłacenie tłumacza języka migowego;

11) kolonie i obozy dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz dzieci osób niepełnosprawnych, które nie ukończyły 25 roku życia;

12) leki – w wysokości stanowiącej różnicę pomiędzy faktycznie poniesionymi wydatkami w danym miesiącu a kwotą 100 zł, jeśli lekarz

specjalista stwierdzi, że osoba niepełnosprawna powinna stosować określone leki (stale lub czasowo);

13) odpłatny, konieczny przewóz na niezbędne zabiegi

leczniczo-rehabilitacyjne:

a) osoby niepełnosprawnej – karetką transportu sanitarnego,

b) osoby niepełnosprawnej, zaliczonej do I lub II grupy

inwalidztwa, oraz dzieci

niepełnosprawnych do lat 16 –

również innymi środkami

transportu niż wymienione w lit.

a;

14) używanie samochodu osobowego, stanowiącego własność (współwłasność) osoby niepełnosprawnej zaliczonej do I lub II grupy inwalidztwa lub podatnika mającego na utrzymaniu osobę niepełnosprawną zaliczoną do I lub II grupy inwalidztwa albo dzieci niepełnosprawne, które nie ukończyły 16 roku życia, dla potrzeb związanych z koniecznym przewozem na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne – w wysokości nieprzekraczającej w

roku podatkowym kwoty 2 280 zł;  
15) odpłatne przejazdy środkami transportu publicznego związane z pobytem:

- a) na turnusie rehabilitacyjnym,
- b) w zakładach, o których mowa w pkt 6,
- c) na koloniach i obozach dla dzieci i młodzieży, o których mowa w pkt 11”.

**Wydatki, o których mowa wyżej „podlegają odliczeniu od dochodu, jeżeli nie zostały sfinansowane (dofinansowane) ze środków zakładowego**

funduszu rehabilitacji osób  
niepełnosprawnych,  
Państwowego Funduszu  
Rehabilitacji Osób  
Niepełnosprawnych lub ze  
środków Narodowego Funduszu  
Zdrowia, zakładowego funduszu  
świadczeń socjalnych albo nie  
zostały zwrócone podatnikowi w  
jakiegokolwiek formie. W  
przypadku gdy wydatki były  
częściowo sfinansowane  
(dofinansowane) z tych funduszy  
(środków), odliczeniu podlega  
różnica pomiędzy poniesionymi  
wydatkami a kwotą sfinansowaną

(dofinansowaną) z tych funduszy (środków) lub zwróconą w jakiegokolwiek formie” (cyt art. 26 ust 7b).

**Warunkiem odliczenia wydatków, o których mowa wyżej jest posiadanie jednego z niżej wymienionych orzeczeń (cyt art. 26 ust 7d):**

1) „orzeczenia o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności, określonych w odrębnych



przepisach, lub

2) decyzji przyznającej rentę z tytułu całkowitej lub częściowej niezdolności

do pracy, rentę szkoleniową albo rentę socjalną, albo

3) orzeczenia o

niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16 roku życia, wydanego na podstawie odrębnych przepisów”.

Powyżej zakreślona została krótka teoria, dlatego poniżej umieszczane zostaną ciekawe artykuły poruszające temat

związany z ulgą rehabilitacyjną.

Zachęcam do przeczytania:

- 1) [„Odliczenie wydatków na cele rehabilitacyjne”](#) , w tym nowości 2011, gdzie możemy przeczytać dokładniej o nowych warunkach odliczenia wydatków na psa asystującego i przewodnika osoby niepełnosprawnej
- 2) [„Ulga rehabilitacyjna”](#)
- 3) [„Ulga rehabilitacyjna”](#)

**Ulga prorodzinna na**

## niepełnosprawne dziecko:

Od kilku lat w naszym zeznaniach podatkowych mamy także możliwość odliczenia ulgi prorodzinnej. Warto także pamiętać, iż **ulga ta przysługuje także na dorosłe dzieci niepełnosprawne (bez względu na wiek i dochód)** - na podstawie art. 27f ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

**Jedynym warunkiem jest**

# otrzymywanie renty socjalnej bądź zasiłku pielęgnacyjny lub dodatek pielęgnacyjny.

Więcej na ten temat:

- 1) [„Ulga przysługuje bez względu na wiek i dochody”](#)
- 2) [„Ulga na dzieci otrzymujące zasiłek pielęgnacyjny”](#)
- 3) [„Ulga prorodzinna na niepełnosprawne dziecko”](#)

## 6. Pomoc pocztowa:

Pewne udogodnienia dla niepełnosprawnych przewiduje tu też prawo pocztowe. Zgodnie z art. 56 w/w ustawy mniej sprawni obywatele mogą liczyć na doręczanie listów, paczek i przekazów pieniężnych do domu oraz na ich odbiór z domu przez listonosza bez uiszczenia dodatkowych opłat . Uprawnienie to przysługuje osobom poruszającym się na wózku oraz

osobom niewidomym i  
ociemniałym. Chęć skorzystania  
z tego uprawnienia można  
bezpośrednio zgłosić  
listonoszowi. Ponadto prawo  
nakazuje dostosowanie urzędów  
pocztowych do potrzeb osób  
niepełnosprawnych.

## **7.Ulga radiowo-telewizyjna:**

# Według ustawy o opłatach abonamentowych(art. 4) ulga radiowo telewizyjna przysługuje:

- osobom posiadającym jedno z  
wymieniowych orzeczeń

:

- \* orzeczenie o zaliczeniu do I grupy inwalidzkiej
- \* orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności
- \* orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy wydane przez ZUS
- \* trwałej lub okresowej całkowitej niezdolności do pracy w

# gospodarstwie rolnym

a także:

- „osobom, które otrzymują świadczenie pielęgnacyjne z właściwego organu realizującego zadania w zakresie świadczeń rodzinnych jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej lub rentę socjalną z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub innego organu emerytalno-rentowego”
- osobom powyżej 75 roku życia
- „osobom niesłyszącym, u



których stwierdzono całkowitą głuchotę lub obustronne upośledzenie słuchu (mierzone na częstotliwości 2 000 Hz o natężeniu od 80 dB)”

- „osobom niewidomym, których ostrość wzroku nie przekracza 15 %”

- „osobom, które ukończyły 60 lat oraz mają ustalone prawo do emerytury, której wysokość nie przekracza miesięcznie kwoty 50 % przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w roku poprzedzającym, ogłaszanego

przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego”(2010r ok. 3200zł);

- „osobom, które mają prawo do korzystania ze świadczeń pieniężnych(z tytułu ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593, z późn. zm.3)), spełniające kryteria dochodowe(określone w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992, z późn. zm.4)), bezrobotnym(o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia

20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy(Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 i Nr 70, poz. 416)), posiadającym prawo do zasiłku przedemerytalnego(określonego w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), posiadającym prawo do świadczenia przedemerytalnego, określonego w ustawie z dnia 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych (Dz. U. Nr 120, poz. 1252))”

**Skorzystanie z ww. zwolnienia wymaga złożenia w placówce operatora publicznego oświadczenia, iż spełniamy wymagane ustawą warunki potwierdzając je określonymi dokumentami(art. 4 ust 3).**

**8. Ulgowe wejścia do teatru, muzeum:**

Osoby niepełnosprawne mają także możliwość skorzystania z ulgowych biletów do muzeów państwowych i do teatrów.

Często uprawnienie to przysługuje także opiekunom tych osób. Ponadto niejednokrotnie się zdarza, iż osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim korzysta z całkowicie darmowego wejścia (takie uprawnienie przewidują teatry we Wrocławiu).

## 9. Uprawnienia niepełnosprawnych pracowników:

Do końca 2011 roku osobie niepełnosprawnej legitymującej się orzeczeniem o zaliczeniu do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności przysługuje skrócony czas pracy.

Zgodnie z art. 15 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych nie może on w przypadku tych osób przekraczać **7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo**

·  
Od 01.01.2011 skrócony czas pracy będzie przysługiwał jedynie w przypadku posiadania odpowiedniego zaświadczenia lekarskiego.

Ponadto pracownikowi niepełnosprawnemu nie wolno

pracować w porze nocnej i w godzinach nadliczbowych. Ww. ograniczeń nie stosujemy do osób pracujących jako dozorczy, stróże itp. lub gdy lekarz na naszą prośbę wyrazi nam na to zgodę.

Ponadto niepełnosprawnym pracownikom przysługuje **codzienna 15 minutowa przerwa na gimnastykę** (art. 17) zaś osobom zaliczanym do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności także



# **dodatkowy 10 dniowy urlop wypoczynkowy**

;

**dodatkowe 21 dni w celu  
uczestnictwa w turnusie  
rehabilitacyjnym bądź  
dodatkowe dni w celu  
wykonania badań lekarskich,  
zabiegów, zaopatrzenia lub  
naprawy sprzętu  
ortopedycznego**

( jeżeli nie możemy wykonać tego  
poza godzinami pracy)( art. 20).

## AKTY PRAWNE:

1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, Dz. U. 1997 nr 123 poz. 776, z późn. zm.
2. Obwieszczenie Marszałka

Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej  
z dnia 14 listopada 2012 r. w  
sprawie ogłoszenia jednolitego  
tekstu ustawy o pomocy  
społecznej

[3. Ustawa z dnia 12 marca  
2004r. o pomocy społecznej, Dz.  
U. 2004 nr 64 poz.593, z późn.  
zm.](#)

[4. Rozporządzenie Rady  
Ministrów z dnia 18 lipca 2006r.  
w sprawie wysokości dochodu  
rodziny albo dochodu osoby  
uczącej się stanowiących  
podstawę ubiegania się o zasiłek  
rodzinny oraz wysokości](#)

świadczeń rodzinnych, Dz. U.  
2006 nr 130 poz. 903.

4. Rozporządzenie Rady  
Ministrów z dnia 24 lipca 2006r.

w sprawie

zweryfikowanych kryteriów  
dochodów oraz kwot świadczeń  
pieniężnych

z pomocy społecznej, Dz. U.  
2006 nr 135 poz. 950

5. Ustawa z dnia 28 listopada  
2003r. o świadczeniach

rodzinnych, Dz. U. 2003 nr  
228 poz. 2255, z późn. zm,

6. Ustawa z dnia 12 czerwca  
2003, Prawo pocztowe, Dz. U. z

2003 r., Nr 130, poz. 1188 z  
późn. zm.

7.Ustawa z dnia 21 kwietnia  
2005 r. o opłatach  
abonamentowych, Dz.U. 2005 nr  
85 poz. 728 z późn zm.

8. Obwieszczenie Marszałka  
Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej  
z dnia 9 października 2002 r. w  
sprawie ogłoszenia jednolitego  
tekstu ustawy o uprawnieniach  
do ulgowych przejazdów  
środkami publicznego transportu  
zbiorowego(Dz.U. 2002 nr 175  
poz. 1440 z późn zm.)

9. Uchwała Sejmu

Rzeczypospolitej Polskiej z dnia  
1 sierpnia 1997r. - Karta Praw  
Osób Niepełnosprawnych, M.P.  
1997 nr 50 poz. 475.

10. Europejska Karta Społeczna  
sporządzona w Turynie dnia 18  
października 1961r., Dz. U. 1999  
nr 8 poz. 67

11. Rezolucja 48/96  
Zgromadzenia Ogólnego ONZ z  
dn. 20 grudnia 1993,  
Standardowe zasady  
wyrównywania szans osób  
niepełnosprawnych.

12. Rezolucja Zgromadzenia  
Ogólnego ONZ 217 A (III), wyd.

# 10 grudnia 1948, Powszechna deklaracja praw człowieka

## LITERATURA PORUSZAJĄCA TEMATYKĘ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI:

**1. Informator dla osób  
niepełnosprawnych - wyd. ZUS,  
PFRON, Warszawa 2012r.**

## Przewodnik osoby niepełnosprawnej

Wpisany przez Katarzyna Machowska

Czwartek, 25 Listopad 2010 15:02 - Zmieniony Poniedziałek, 25 Marzec 2013 19:50

---

# (format PDF)

—